

1

Εισάγοντας την έννοια της παγκόσμιας πολιτικής

«Απλώς συνδεθείτε!»

E.M. Forster (1910), *Howards End*

ΠΡΟΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Πώς θα έπρεπε να προσεγγίζουμε τη μελέτη των παγκόσμιων υποθέσεων; Πώς μπορούμε να αντιληφθούμε καλύτερα τον κόσμο; Κατανοούμε τις παγκόσμιες υποθέσεις παραδοσιακά μέσα από το παράδειγμα των διεθνών σχέσεων. Σύμφωνα με αυτήν τη θεώρηση, τα κράτη (που θεωρούνται «έθνη», εξού και ο όρος «διεθνείς») αποτελούν τον θεμέλιο λίθο της παγκόσμιας πολιτικής, υπό την έννοια ότι οι παγκόσμιες υποθέσεις συνοψίζονται ως επί το πλείστον στις διακρατικές σχέσεις. Κατ' επέκταση, αν κατανοήσουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη αλληλεπιδρούν, μπορούμε να καταλάβουμε πώς λειτουργεί ο κόσμος. Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1980, ένα εναλλακτικό παράδειγμα, αυτό της *παγκοσμιοποίησης*, έχει εμφανιστεί και υιοθετείται ευρέως. Το παράδειγμα αυτό αποκρυσταλλώνει την πεποίθηση ότι οι παγκόσμιες υποθέσεις έχουν μεταλλαχθεί τις τελευταίες δεκαετίες από την αύξηση της παγκόσμιας διασυνδεσιμότητας και αλληλεξάρτησης. Με βάση αυτή την οπτική γωνία, ο κόσμος πλέον δεν λειτουργεί ως αποσυνδεδεμένο σύνολο κρατών, ή «μονάδων», αλλά ως ενοποιημένο σύνολο, ως «ένας κόσμος». Η παγκόσμια πολιτική, όπως την αντιλαμβανόμαστε σε αυτό το βιβλίο, επιχειρεί να περιδιαβεί αυτά τα αντιτιθέμενα παραδείγματα. Σύμφωνα με αυτήν, είναι παράλογο να μη δέχεται κάποιος ότι τα κράτη και οι εθνικές κυβερνήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στις παγκόσμιες υποθέσεις, το ίδιο όπως είναι παράλογο να αρνείται κάποιος ότι τα κράτη λειτουργούν, όσον αφορά σημαντικό αριθμό ζητημάτων, σε ένα πλαίσιο παγκόσμιας αλληλεξάρτησης. Ωστόσο, υπό ποια έννοια είναι πλέον η πολιτική παγκόσμια; Με ποιους τρόπους, και σε ποιο βαθμό, η παγκοσμιοποίηση καθορίζει τις παραμέτρους της παγκόσμιας πολιτικής; Κατά την προσέγγιση και κατανόηση της παγκόσμιας πολιτικής, πρέπει επίσης να συνυπολογιστούν τα διαφορετικά θεωρητικά πρίσματα μέσα από τα οποία ερμηνεύεται ο κόσμος, δηλαδή οι διαφορετικοί τρόποι θεώρησης του κόσμου. Ποια είναι, συγκεκριμένα, η διαφορά ανάμεσα στις *δεσπόζουσες* και τις *κριτικές* προσεγγίσεις της παγκόσμιας πολιτικής; Τέλος, ο κόσμος αρνείται

πεισματικά να παραμείνει στατικός. Η παγκόσμια πολιτική αποτελεί έτσι μια αρένα συνεχιζόμενων και, πολλοί θα μπορούσαν να υποστηρίξουν, επιταχυνόμενων αλλαγών. Κι όμως, αρκετές πτυχές της παγκόσμιας πολιτικής μοιάζουν να παραμένουν αναλλοίωτες. Υπάρχει ισορροπία μεταξύ *συνέχειας* και *αλλαγής* στην παγκόσμια πολιτική;

ΚΥΡΙΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Τι εννοούμε με τον όρο «παγκόσμια πολιτική»;
- Πώς έχει μεταβληθεί η «διεθνής» πολιτική σε «παγκόσμια» πολιτική;
- Ποιες είναι οι κύριες επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης της πολιτικής;
- Σε τι διαφέρουν οι *δεσπόζουσες* από τις *κριτικές* προσεγγίσεις της παγκόσμιας πολιτικής;
- Πώς έχει μεταβληθεί η παγκόσμια πολιτική τα τελευταία χρόνια στα θέματα ισχύος, ασφαλείας και δικαιοσύνης;

Τι είναι η παγκόσμια πολιτική;

Τι εμπεριέχει ένα όνομα;

Γιατί χρησιμοποιούμε τον όρο «παγκόσμια πολιτική»; Τι εννοούμε όταν επισημαίνουμε ότι η πολιτική έχει γίνει «παγκόσμια»; Και με ποιο τρόπο η «παγκόσμια» πολιτική διαφέρει από τη «διεθνή» πολιτική; Ο όρος «παγκόσμιος» έχει δύο ερμηνείες, καθεμία από τις οποίες έχει διαφορετικές συνέπειες για την παγκόσμια πολιτική. Σύμφωνα με την πρώτη, η παγκόσμια πολιτική εξαπλώνεται σε ολόκληρο τον κόσμο και έχει πλανητική (όχι απλώς περιφερειακή ή εθνική) σημασία. Η Γη είναι, στην ουσία, ο κόσμος. Η παγκόσμια πολιτική, υπό αυτή την έννοια, αναφέρεται στην πολιτική που διενεργείται σε παγκόσμιο επίπεδο, παρά σε εθνικό ή περιφερειακό. Αναμφίβολα, η παγκόσμια διάσταση της πολιτικής έχει αποκτήσει τις τελευταίες δεκαετίες μεγαλύτερη βαρύτητα. Οι διεθνείς οργανισμοί έχουν εξαπλωθεί και ενισχυθεί σημαντικά, και κάποιοι από αυτούς, όπως τα Ηνωμένα Έθνη (βλ. σελ. 726), αριθμούν μέλη σχεδόν σε όλα τα κράτη του κόσμου. Ένας αυξανόμενος αριθμός πολιτικών ζητημάτων έχει, επίσης, προσλάβει παγκόσμιο χαρακτήρα, καθώς τα ζητήματα αυτά επηρεάζουν, ουσιαστικά ή δυνητικά, όλες τις περιοχές του κόσμου και, κατ' επέκταση, όλους τους ανθρώπους στη Γη. Αυτό ισχύει κυρίως για το περιβάλλον, που συχνά αντιμετωπίζεται ως κλασικό παράδειγμα «παγκόσμιου» ζητήματος, μια και η φύση λειτουργεί όπως ένα διασυνδεδεμένο σύνολο, στο οποίο το κάθε μέρος του επηρεάζει όλα τα άλλα μέρη. Το ίδιο ισχύει και για την οικονομία, στην οποία είναι κοινός τόπος η αναφορά στην «παγκόσμια» οικονομία ή τον «παγκόσμιο» καπιταλισμό, με όλο και λιγότερα

ΕΝΝΟΙΑ

Πολιτική

Η πολιτική, με την ευρύτερη έννοια, αναφέρεται στις δραστηριότητες μέσω των οποίων οι άνθρωποι διατηρούν και τροποποιούν τους γενικούς κανόνες διαβίωσής τους. Η πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με φαινόμενα όπως η σύγκρουση και η συνεργασία. Από τη μία πλευρά, η ύπαρξη αντίθετων θέσεων, διαφορετικών επιθυμιών, ανταγωνιζόμενων αναγκών και αντίθετων συμφερόντων συνεπάγεται διαφωνίες σχετικά με τους κανόνες που ρυθμίζουν τη ζωή των ανθρώπων. Από την άλλη πλευρά, οι άνθρωποι αναγνωρίζουν ότι πρέπει να συνεργαστούν προκειμένου να επηρεάσουν τους κανόνες αυτούς και να διασφαλίσουν την εφαρμογή τους. Παρ' όλα αυτά, η πολιτική είναι μια «κυρίαρχα αμφισβητούμενη» έννοια (Gallie, 1955/1956). Έχει οριστεί, με ποικίλους τρόπους, ως η τέχνη της κυβέρνησης, ως δημόσιες υποθέσεις γενικά, ως η μη βίαιη διευθέτηση διενέξεων, και ως ισχύς και διανομή των πόρων (Heywood, 2007).

κράτη να παραμένουν έξω από το διεθνές εμπορικό σύστημα και να μην επηρεάζονται από τις εξωτερικές επενδύσεις και την ενοποίηση των χρηματοοικονομικών αγορών. Για τους μελετητές της **παγκοσμιοποίησης** (globalization), αυτή η τάση προς την παγκόσμια διασύνδεση όχι μόνο αποτελεί ίσως το καθοριστικό γνώρισμα της σύγχρονης ύπαρξης, αλλά επίσης απαιτεί την αναθεώρηση παραδοσιακών προσεγγίσεων προς την απόκτηση γνώσης, με την υιοθέτηση, σε αυτή την περίπτωση, μιας «διαπλανητικής» ή «χωρίς όρια» προσέγγισης της πολιτικής.

Ωστόσο, η αίσθηση ότι η πολιτική –και οτιδήποτε άλλο– έχει εμπλακεί στη δίνη της διασύνδεσης, που απορροφά αποτελεσματικά όλα τα μέρη της, ή όλες τις «μονάδες» της, σε ένα αδιαίρετο, παγκόσμιο σύνολο, είναι πολύ δύσκολο να τεκμηριωθεί. Ο ισχυρισμός ότι ζούμε σε έναν «κόσμο χωρίς όρια» ή ότι το **κράτος** (state) έχει πάψει να λειτουργεί και η εθνική κυριαρχία είναι άνευ σημασίας (Ohmae, 1990· 1995) εξακολουθεί να κινείται στη σφαίρα της φαντασίας. Σε καμία περίπτωση η πολιτική σε παγκόσμιο επίπεδο δεν έχει *υπερκεράσει* την πολιτική σε εθνικό, τοπικό ή άλλο επίπεδο. Για αυτόν το λόγο, η έννοια της παγκόσμιας πολιτικής, όπως χρησιμοποιείται σε αυτό το βιβλίο, πηγάζει από τη δεύτερη σημασία του όρου «παγκόσμιος». Σύμφωνα-

.....

Παγκοσμιοποίηση: Η δημιουργία ενός πολύπλοκου δικτύου διασύνδεσης με βάση το οποίο η ζωή μας επηρεάζεται ολόενα και περισσότερο από γεγονότα που συμβαίνουν, και αποφάσεις που λαμβάνονται, μακριά από εμάς (βλ. σελ. 46).

Κράτος: Πολιτική ένωση που ασκεί κυρίαρχη δικαιοδοσία εντός ορισμένων εδαφικών συνόρων (βλ. σελ. 208).

.....

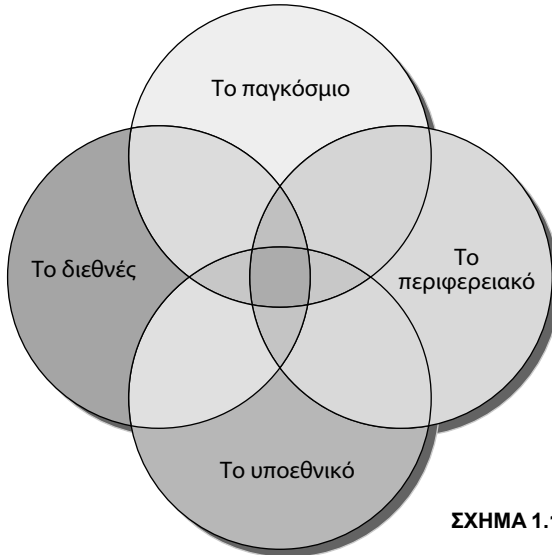
να με τη συγκεκριμένη θεώρηση, παγκόσμιος σημαίνει *διεξοδικός, αναλυτικός*. Αναφέρεται σε όλα τα στοιχεία όχι μόνο του συνόλου ενός συστήματος, αλλά κυρίως του εσωτερικού του. Έτσι, η παγκόσμια πολιτική ασκείται όχι απλώς σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά σε όλα τα επίπεδα, σε παγκόσμιο, περιφερειακό, εθνικό, υποεθνικό κ.ο.κ. (Σχήμα 1.1). Από αυτή την άποψη, η εξέλιξη της παγκόσμιας πολιτικής δεν συνεπάγεται ότι η διεθνής πολιτική καταλήγει στον κάλαθο των αχρήστων της ιστορίας. Αντίθετα, το «παγκόσμιο» και το «διεθνές» συνυπάρχουν: συμπληρώνουν το ένα το άλλο και δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως αντίθετοι ή ασύμβατοι τρόποι κατανόησης.

Σύμφωνα με την προσέγγιση που υιοθετούμε σε αυτό το βιβλίο, είναι παράλογο να παραβλέπει κάποιος ότι τα κράτη και οι εθνικές κυβερνήσεις παίζουν σημαντικό ρόλο στις παγκόσμιες υποθέσεις, το ίδιο όπως είναι παράλογο να αρνείται κάποιος ότι τα κράτη λειτουργούν, όσον αφορά σημαντικό αριθμό ζητημάτων, σε ένα πλαίσιο παγκόσμιας αλληλεξάρτησης. Η επιλογή της έννοιας «παγκόσμια πολιτική» εκφράζει ότι όσα συμβαίνουν στο *εσωτερικό* των κρατών και *ανάμεσα* στα κράτη έχουν αμοιβαία επίδραση, μεγαλύτερη από όσο στο παρελθόν, και πως η πολιτική, σε αυξανόμενο ποσοστό, δεν ασκείται πλέον μέσα στο ή μέσα από το κράτος. Έτσι λοιπόν, το βιβλίο προχωρά πέρα από τα όρια αυτού που έχει παραδοσιακά μελετηθεί υπό τη σκέπη των διεθνών σχέσεων και επιτρέπει την υιοθέτηση μιας διεπιστημονικής προσέγγισης όσον αφορά ζητήματα και θεματικές από όλο το φάσμα των κοινωνικών επιστημών, εστιάζοντας σε μεγαλύτερο αριθμό συζητήσεων και οπτικών. Ωστόσο, παράλληλα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις διεθνείς σχέσεις, καθώς αυτό είναι το πεδίο στο οποίο έχει πραγματοποιηθεί το μεγαλύτερο κομμάτι της σχετικής έρευνας και θεωρητικής μελέτης, ιδίως αν λάβει κάποιος υπόψη του τις κύριες θεωρητικές εξελίξεις στην επιστήμη κατά τις τελευταίες δεκαετίες.

ΕΝΝΟΙΑ

Κυριαρχία

Η κυριαρχία είναι η αρχή της ανώτατης και αδιαμφισβήτητης **εξουσίας** (authority), που αποκρυσταλλώνεται στη διεκδίκηση του κράτους να είναι ο μοναδικός νομοθέτης εντός των ορίων του. Η *εξωτερική διάσταση* της κυριαρχίας (που μερικές φορές αποκαλείται «κρατική κυριαρχία» ή «εθνική κυριαρχία») αναφέρεται στην ικανότητα του κράτους να δρα ανεξάρτητα και αυτόνομα στην παγκόσμια σκηνή. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη είναι ίσα ενώπιον του διεθνούς δικαίου και ότι η εδαφική κυριαρχία και η πολιτική ανεξαρτησία τους είναι απαραβίαστες. Η *εσωτερική κυριαρχία* αναφέρεται στην ανώτατη εξουσία που ασκεί το κράτος στο εσωτερικό του. Ο θεσμός της κυριαρχίας, ωστόσο, διαρκώς εξελίσσεται και αλλάζει, καθώς εμφανίζονται νέες έννοιες («οικονομική» κυριαρχία, κυριαρχία για τη «διασφάλιση τροφής» κτλ.), και η έννοια της κυριαρχίας προσαρμόζεται σε νέες συνθήκες («διαμοιραζόμενη» κυριαρχία, «υπεύθυνη» κυριαρχία κ.ο.κ.).



ΣΧΗΜΑ 1.1 Οι πτυχές της παγκόσμιας πολιτικής

Από τη διεθνή στην παγκόσμια πολιτική

Με ποιους τρόπους έχει μεταβληθεί η «διεθνής» πολιτική σε «παγκόσμια» πολιτική, και σε ποιο βαθμό έχει προχωρήσει αυτή η διαδικασία; Με ποιους τρόπους έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια το πλαίσιο της παγκόσμιας πολιτικής; Οι πιο σημαντικές αλλαγές περιλαμβάνουν:

- νέους δρώντες στην παγκόσμια σκηνή,
- αυξημένη αλληλεξάρτηση και διασύνδεση,
- την πορεία προς την παγκόσμια διακυβέρνηση.

Το κράτος και οι νέοι παγκόσμιοι δρώντες

Παραδοσιακά, η παγκόσμια πολιτική γίνεται αντιληπτή με όρους διεθνών σχέσεων. Αν και το ευρύτερο φαινόμενο των συγκρουσιακών δομών και της συνεργασίας ανάμεσα σε εδαφικά προσδιορισμένες πολιτικές οντότητες παρατηρείται καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, ο όρος «διεθνείς σχέσεις» επινοήθηκε από τον βρετανό φιλόσοφο, στοχαστή και μεταρρυθμιστή του δικαίου Jeremy Bentham (1748-1832) στο έργο του *Principles of Morals and Legislation* (1968 [1789]). Με τον όρο αυτό ο Bentham αναγνώρισε μια σημαντική αλλαγή, ότι κατά τα τέλη του 18ου αιώνα εθνικά προσδιορισμέ-

.....

Εξουσία: Το δικαίωμα να επηρεάζει κάποιος τη συμπεριφορά των άλλων με βάση την αποδεκτή από τους τελευταίους υποχρέωση να υπακούσουν· η ισχύς που περιβάλλεται από το μανδύα της νομιμότητας.

.....



ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ...

Διεθνείς σχέσεις: Οι «μεγάλες συζητήσεις»

Το ακαδημαϊκό πεδίο των διεθνών σχέσεων δημιουργήθηκε μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου (1914-1918), με βασικό κίνητρο την επιθυμία για εξεύρεση τρόπων με τους οποίους θα μπορούσε να εδραιωθεί η ειρήνη. Επίκεντρο του ακαδημαϊκού πεδίου ήταν η μελέτη των διακρατικών σχέσεων, σχέσεων που κατανοούνται παραδοσιακά με διπλωματικούς, στρατιωτικούς και στρατηγικούς όρους. Ωστόσο, η φύση και το επίκεντρο της προσοχής έχουν μετατοπιστεί σημαντικά με το πέρασμα του χρόνου, μέσα από τις αποκαλούμενες «μεγάλες συζητήσεις»:

- Η πρώτη «μεγάλη συζήτηση» πραγματοποιήθηκε μεταξύ της δεκαετίας του 1930 και της δεκαετίας του 1950 ανάμεσα στους φιλελεύθερους διεθνιστές, που υποστήριζαν με σθένος τη δυνατότητα ειρηνικής συνεργασίας, και στους ρεαλιστές, που πίστευαν στην αναπόδραστη πολιτική της ισχύος. Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1950, ο ρεαλισμός είχε αποκτήσει ξεκάθαρη υπεροχή εντός του ακαδημαϊκού πεδίου.
- Η δεύτερη «μεγάλη συζήτηση» πραγματοποιήθηκε τη δεκαετία του 1960 ανάμεσα στους **συμπεριφοριστές** (behaviouralists) και στους παραδοσιακούς αναλυτές, και αφορούσε τη δυνατότητα ανάπτυξης αντικειμενικών «νόμων» στις διεθνείς σχέσεις.
- Η τρίτη «μεγάλη συζήτηση», που μερικές φορές αποκαλείται και «διαπαραδειγματική συζήτηση», πραγματοποιήθηκε κατά τις δεκαετίες του 1970 και του 1980 ανάμεσα στους ρεαλιστές και τους φιλελεύθερους, από τη μία πλευρά, και στους μαρξιστές, από την άλλη πλευρά, που ερμήνευαν τις διεθνείς σχέσεις με οικονομικούς όρους.
- Η τέταρτη «μεγάλη συζήτηση» ξεκίνησε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 ανάμεσα στους θετικιστές και στους αποκαλούμενους μεταθετικιστές αναφορικά με τη σχέση θεωρίας και πραγματικότητας (βλ. «Βρίσκονται όλα στο μυαλό μας;», σελ. 148). Σε αυτήν τη συζήτηση απεικονίστηκε η αυξανόμενη επιρροή εντός των διεθνών σχέσεων ευρείας γκάμας κριτικών προσεγγίσεων, όπως ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός, η κριτική θεωρία, ο μεταδομισμός, η μετααποικιοκρατία, ο φεμινισμός και η πράσινη πολιτική.

νες πολιτικές οντότητες άρχισαν να αποκτούν πιο ξεκάθαρο εθνικό χαρακτήρα, κάνοντας τις μεταξύ τους σχέσεις να μοιάζουν πραγματικά «δι-εθνείς». Ωστόσο, αν και τα περισσότερα σύγχρονα κράτη είναι έθνη-κράτη (βλ. σελ. 289) ή επιδιώκουν να γίνουν έθνη-κράτη, η ιδιότητά τους ως κράτη, παρά ως έθνη, τους επιτρέπει να δρουν αποτελεσματικά στην παγκόσμια σκηνή. Συνεπώς, η «διεθνής» πολιτική θα έπρεπε πιο σωστά να περιγράφεται ως «δια-κρατική» πολιτική. Αλλά, τι είναι κράτος; Όπως ορίστηκε το 1933 από τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα και τις Υποχρεώσεις των Κρατών στο Μοντεβιδέο, ένα κράτος πρέπει να πληροί τέσσερις βασικές προϋποθέσεις, να έχει προσδιορισμένη εδαφική επικράτεια, σταθερό πληθυσμό, αποτελεσματική κυβερνη-

ση και «ικανότητα να συνάπτει σχέσεις με άλλα κράτη». Υπό αυτό το πρίσμα, τα κράτη, οι χώρες (οι όροι μπορεί να χρησιμοποιούνται ο ένας αντί του άλλου στο ίδιο πλαίσιο), θεωρούνται οι κύριοι δρώντες στην παγκόσμια σκηνή, και ίσως οι μοναδικοί που χρήζουν σοβαρής μελέτης και ανάλυσης. Για το λόγο αυτό, η παραδοσιακή προσέγγιση στην παγκόσμια πολιτική είναι **κρατοκεντρική** (state-centric), με το διεθνές σύστημα να περιγράφεται ως **διακρατικό** (state-system). Οι απαρχές αυτής της προσέγγισης της διεθνούς πολιτικής εντοπίζονται στη Συνθήκη της Βεσφαλίας (1648), με την οποία καθιερώθηκε η κυριαρχία ως διακριτό χαρακτηριστικό του κράτους. Η κρατική κυριαρχία κατέστη έτσι η βασική οργανωτική αρχή της διεθνούς πολιτικής.

Ωστόσο, η κρατοκεντρική προσέγγιση της παγκόσμιας πολιτικής είναι όλο και δυσκολότερο να υποστηριχθεί. Αυτό συμβαίνει, εν μέρει, γιατί δεν είναι πλέον δυνατόν να αντιμετωπίσουμε τα κράτη ως τους μοναδικούς και σημαντικούς δρώντες στην παγκόσμια σκηνή. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις (βλ. σελ. 212), οι Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (ΜΚΟ) (βλ. σελ. 41) και μια πλειάδα άλλων μη κρατικών οργανώσεων ασκούν επιρροή. Με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικό βαθμό ομάδες και οργανώσεις, που ποικίλλουν, ξεκινώντας από την Αλ Κάιντα (βλ. σελ. 493), το αντικαπιταλιστικό κίνημα (βλ. σελ. 493), την Greenpeace και φτάνοντας μέχρι την Google (βλ. σελ. 253), την General Motors και το Βατικανό, συνεισφέρουν στη διαμόρφωση της παγκόσμιας πολιτικής. Μάλιστα, από τη δεκαετία του 1970, η πλουραλιστική θεώρηση έχει υποστηρίξει το **μοντέλο πολλαπλών δρώντων** (mixed-actor model) στην παγκόσμια πολιτική. Αν και είναι ευρέως αποδεκτό ότι τα κράτη και οι εθνικές κυβερνήσεις αποτελούν μόνο μία κατηγορία δρώντων ανάμεσα μεταξύ πολλών άλλων στην παγκόσμια σκηνή, ωστόσο παραμένουν οι πιο σημαντικοί. Καμία πολυεθνική επιχείρηση και κανένας ΜΚΟ, για παράδειγμα, δεν μπορεί να ανταγωνιστεί την κατασταλτική κρατική ισχύ και την ικανότητα επιβολής της τάξης εντός των συνόρων του, καθώς και τη στρατιωτική αντιμετώπιση άλλων κρατών. (Ο εξελισσόμενος ρόλος των κρατών και η σημασία των κρατών εξετάζονται αναλυτικά στο Κεφάλαιο 5.)

.....

Συμπεριφορισμός: Η πεποίθηση ότι οι κοινωνικές θεωρίες πρέπει να δομούνται μόνο στη βάση της συμπεριφοράς που μπορεί να παρατηρηθεί και να εξεταστεί, παρέχοντας έτσι ποσοτικά δεδομένα για έρευνα.

Κρατοκεντρισμός: Προσέγγιση στην πολιτική ανάλυση σύμφωνα με την οποία το κράτος είναι ο κύριος δρών στο εγχώριο περιβάλλον και στην παγκόσμια σκηνή.

Διακρατικό σύστημα: Δομή σχέσεων ανάμεσα στα κράτη, που επιβάλλει έως ένα βαθμό τάξη και προβλεψιμότητα (βλ. σελ. 41).

Μοντέλο πολλαπλών δρώντων: Θεωρία σύμφωνα με την οποία η διεθνής πολιτική διαμορφώνεται από ένα πολύ ευρύτερο φάσμα συμφερόντων και ομάδων, χωρίς να παραγνωρίζεται ο ρόλος των κρατών και των εθνικών κυβερνήσεων.

.....

**ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ...****Το διακρατικό σύστημα της Βεστφαλίας**

Η Ειρήνη της Βεστφαλίας (1648) θεωρείται ευρέως ότι σηματοδοτεί την αρχή της σύγχρονης διεθνούς πολιτικής. Αποτελούνταν από επιμέρους συνθήκες που τερμάτιζαν τον Τριακονταετή Πόλεμο (1618-1648), μια σειρά από κηρυγμένους και ακήρυχτους πολέμους σε ολόκληρη την κεντρική Ευρώπη ανάμεσα στην Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και ένα πλήθος αντιπάλων, όπως η Δανία, η Ολλανδία, και, κυρίως, η Γαλλία και η Σουηδία. Αν και η μετάβαση ολοκληρώθηκε σε βάθος χρόνου, οι συνθήκες αυτές συνέβαλαν στο μετασχηματισμό μιας μεσαιωνικής Ευρώπης που χαρακτηριζόταν από αλληλεπικαλυπτόμενες αρχές, ταυτότητες και δεσμούς πίστης και αφοσίωσης στο σύγχρονο διακρατικό σύστημα. Το αποκαλούμενο «βεστφαλιανό σύστημα» εδραζόταν σε δύο βασικές αρχές:

- Τα κράτη έχουν κυρίαρχη δικαιοδοσία, με την έννοια ότι ασκούν ανεξάρτητο έλεγχο σε καθετί που διαδραματίζεται εντός της εδαφικής τους επικράτειας (οι υπόλοιποι θεσμοί και οι υπόλοιπες ομάδες, πνευματικές και κοσμικές, υποτάσσονται στο κράτος).
- Οι διακρατικές σχέσεις δομούνται με βάση την αρχή της αποδοχής της κυρίαρχης ανεξαρτησίας όλων των κρατών (κάτι που συνεπάγεται ότι τα κράτη είναι από νομική άποψη ίσα).

Αυξημένη αλληλεξάρτηση και διασύνδεση

Η παραδοσιακή μελέτη της διεθνούς πολιτικής συνίστατο, ουσιαστικά, στη μελέτη του διακρατικού συστήματος. Λόγω της κυριαρχίας, τα κράτη αναλύονταν ως ανεξάρτητες και αυτόνομες οντότητες. Αυτή η κρατοκεντρική προσέγγιση έχει συχνά απεικονιστεί μέσω του αποκαλούμενου «μοντέλου της μπάλας του μπιλιάρδου», το οποίο κυριάρχησε στη διεθνολογική σκέψη κατά τη δεκαετία του 1950, και έχει ειδικότερα ταυτιστεί με τη ρεαλιστική θεωρία. Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο, τα κράτη, όπως και οι μπάλες του μπιλιάρδου, είναι συνεκτικές και αυτόνομες μονάδες, που επηρεάζουν η μία την άλλη μέσω εξωτερικής πίεσης. Όσα κυρίαρχα κράτη αλληλεπιδρούν μέσα στο διακρατικό σύστημα συμπεριφέρονται ως ένα σύνολο από μπάλες του μπιλιάρδου που μετακινούνται και συγκρούονται μεταξύ τους (Σχήμα 1.2). Από αυτή την άποψη, η αλληλεπίδραση, ή η «σύγκρουση», των κρατών συνδέεται στις περισσότερες περιπτώσεις με στρατιωτικά ζητήματα και ζητήματα **ασφαλείας** (security), υπογραμμίζοντας την

.....

Ασφάλεια: Κατάσταση στην οποία κάποιος είναι ασφαλής από έναν κίνδυνο· η απουσία απειλών. Μπορεί να γίνει αντιληπτή με όρους «εθνικούς», «διεθνείς», «παγκόσμιους» ή «ανθρωπιστικούς».

.....

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ ΔΡΩΝΤΕΣ...

Οι Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί

Ένας Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (ΜΚΟ) είναι μια ιδιωτική, μη κερδοσκοπική οντότητα που επιδιώκει την υλοποίηση στόχων χωρίς τη χρήση βίας. Η Παγκόσμια Τράπεζα (βλ. σελ. 609) ορίζει τους ΜΚΟ ως «ιδιωτικούς οργανισμούς που δραστηριοποιούνται για να ελαφρύνουν τον ανθρώπινο πόνο, να προωθήσουν τα συμφέροντα των φτωχών, να προστατέψουν το περιβάλλον, να παράσχουν βασικές κοινωνικές υπηρεσίες ή να αναλάβουν την ανάπτυξη μιας κοινότητας». Παλαιότερα παραδείγματα τέτοιων οργανισμών αποτελούν η Κοινωνία για την Κατάργηση του Εμπορίου των Σκλάβων (που δημιουργήθηκε από τον William Wilberforce το 1787) και η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού (που δημιουργήθηκε το 1863). Η πρώτη επίσημη αναγνώριση των ΜΚΟ έγινε από τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) το 1948, όταν αποδόθηκε σε 41 από αυτούς συμβουλευτικό καθεστώς μετά την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. (Ωστόσο, κάποιοι ακτιβιστές θεωρούν ότι μόνο ομάδες που χαιρούν της επίσημης αναγνώρισης από τον ΟΗΕ θα πρέπει να θεωρούνται «πραγματικοί» ΜΚΟ.) Οι ΜΚΟ διακρίνονται συχνά σε *λειτουργικούς/επιχειρησιακούς* και σε *υπερασπιστικούς/ακτιβιστικούς*:

- *Οι λειτουργικοί/επιχειρησιακοί ΜΚΟ* έχουν κύριο στόχο το σχεδιασμό και την εφαρμογή αναπτυξιακών προγραμμάτων, και επιδιώκουν είτε την ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου είτε την ανάπτυξη. Μπορεί να είναι κοινοτικοί, εθνικοί ή διεθνείς.
- *Οι υπερασπιστικοί/ακτιβιστικοί ΜΚΟ* έχουν συσταθεί για την προώθηση ή υπεράσπιση ενός συγκεκριμένου σκοπού· αποκαλούνται μερικές φορές προωθητικές ομάδες πίεσης ή ομάδες δημόσιου συμφέροντος.

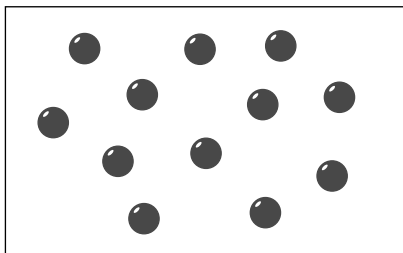
Σημασία: Κατά τη δεκαετία του 1990, η αύξηση του αριθμού των ΜΚΟ κορυφώθηκε. Μέχρι το 2000, πάνω από 1.000 ομάδες έλαβαν συμβουλευτικό καθεστώς στον ΟΗΕ, ενώ ο συνολικός αριθμός των ΜΚΟ εκτιμάται ότι ξεπέρασε τους 30.000. Αν συνυπολογίσουμε και τους εθνικούς ΜΚΟ, ο αριθμός αυξάνεται κατακόρυφα. Στις ΗΠΑ υπολογίζεται ότι λειτουργούν περίπου 2 εκατομμύρια ΜΚΟ, η Ρωσία έχει 65.000 και στην Κένυα, για να πάρουμε ως παράδειγμα και μία αναπτυσσόμενη χώρα, 2.400 νέοι ΜΚΟ δημιουργούνται κάθε χρόνο. Οι μεγαλύτεροι διεθνείς ΜΚΟ έχουν καταστεί τεράστιοι οργανισμοί. Για παράδειγμα, ο προϋπολογισμός της Care International, που είναι προσηλωμένη στη μείωση της παγκόσμιας φτώχειας, ξεπερνά τα 100 εκατομμύρια δολάρια, η Greenpeace αριθμεί περίπου 2,5 εκατομμύρια μέλη και πάνω από 1.200 υπαλλήλους, ενώ η Διεθνής Αμνηστία έχει περισσότερους πόρους από όσους διαθέτει ο ΟΗΕ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αναμφίβολα, οι κύριοι διεθνείς ΜΚΟ και ο τομέας τους συνολικά αποτελούν πλέον σημαντικούς δρώντες στην παγκόσμια σκηνή. Αν και δεν απολαμβάνουν τις οικονομικές δυνατότητες των πολυεθνικών επιχειρήσεων, οι υπερασπιστικοί/ακτιβιστικοί ΜΚΟ έχουν αποδειχτεί ιδιαίτερα ικανοί και κατάλληλοι στην κινητοποίηση της «ήπιας» ισχύος (βλ. σελ. 370) και της λαϊκής πίεσης. Υπό αυτό το πρίσμα, διαθέτουν πλήθος πλεονεκτημάτων. Για παράδειγμα, έχουν καλλιεργήσει σημαντικό δημόσιο προφίλ, που συχνά συνδέεται με δημόσιες διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις που προσελκύουν

την προσοχή των ΜΜΕ. Οι κατεξοχήν αλτρουιστικοί και ανθρωπιστικοί σκοποί τους τους επιτρέπουν να κινητοποιούν την υποστήριξη του κοινού και να ασκούν ηθική πίεση, την οποία οι πολιτικοί και τα πολιτικά κόμματα αγωνίζονται να αντιμετωπίσουν. Τέλος, όσον αφορά ευρεία γκάμα θεμάτων, οι απόψεις των ΜΚΟ αντιμετωπίζονται ως έγκυρες και ανιδιοτελείς, καθώς αυτοί εμπλέκουν στο έργο τους ειδικούς και ακαδημαϊκούς. Οι λειτουργικοί/επιχειρησιακοί ΜΚΟ, από την άλλη, έχουν φτάσει στο σημείο να παρέχουν το 15% της συνολικής διεθνούς βοήθειας, σπεύδοντας συχνά νωρίτερα από κυβερνητικά σώματα, εθνικά ή διεθνή, και λειτουργώντας πιο αποτελεσματικά από αυτά. Επιπλέον, οι ΜΚΟ για την ανακούφιση και την ανάπτυξη έχουν συχνά τη δυνατότητα να δραστηριοποιούνται σε πολιτικά ευαίσθητες περιοχές, στις οποίες οι εθνικές κυβερνήσεις, ή ακόμη και ο ΟΗΕ, δεν είναι ευπρόσδεκτες.

Ωστόσο, η αύξηση του αριθμού και της σημασίας των ΜΚΟ έχει προκαλέσει σημαντικές πολιτικές αντιπαραθέσεις. Οι υποστηρικτές τους διατείνονται ότι οι ΜΚΟ συνεισφέρουν στην παγκόσμια πολιτική. Εξισορροπούν την ισχύ των δρώντων, αποτελώντας αντίβαρο στην επιρροή των πολυεθνικών επιχειρήσεων, εκδημοκρατίζουν την παγκόσμια πολιτική εκφράζοντας τα συμφέροντα των λαών και εκείνων των ομάδων που έχουν αποδυναμωθεί σημαντικά από τις διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης και, τέλος, λειτουργούν ως ηθικές δυνάμεις καθώς διευρύνουν την αίσθηση ευθύνης των πολιτών και προωθούν την παγκόσμια ιδιότητα του πολίτη. Για αυτούς τους λόγους, συνιστούν ζωτικό συστατικό στοιχείο της διαμορφούμενης παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών (βλ. σελ. 270). Ωστόσο, οι πολέμιοί τους υποστηρίζουν ότι οι ΜΚΟ είναι αυτοδιορισμένες οντότητες που στερούνται πραγματικών δημοκρατικών διαπιστευτηρίων και συχνά εκφράζουν τις απόψεις μικρής ομάδας επαγγελματιών. Στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν θετικό προφίλ στα μέσα ενημέρωσης και να προσελκύσουν υποστήριξη και χρηματοδότηση, οι ΜΚΟ έχουν κατηγορηθεί για υπερβολικούς ισχυρισμούς, με τους οποίους διαστρεβλώνουν τις αντιλήψεις του κοινού και την πολιτική ατζέντα. Τέλος, προκειμένου να διατηρήσουν το καθεστώς το οποίο απολαμβάνουν εντός των διεθνών οργανισμών, οι ΜΚΟ έχουν την τάση να συμβιβάζονται σε θέματα αρχών και να ταυτίζονται με τις κυρίαρχες τάσεις, χάνοντας έτσι τον αρχικά ριζοσπαστικό χαρακτήρα που έχουν ως κοινωνικά κινήματα. (Η επίδραση και η σημασία των ΜΚΟ εξετάζονται περαιτέρω στο Κεφάλαιο 6.)

παραδοχή ότι η ισχύς και η επιβίωση αποτελούν πρωταρχικό μέλημα των κρατών. Συνεπώς, η διεθνής πολιτική είναι προσανατολισμένη σε ζητήματα που αφορούν τον πόλεμο και την ειρήνη, με τη **διπλωματία** (diplomacy) και την πιθανή ανάληψη στρατιωτικής δράσης να αποτελούν τις κύριες μορφές της αλληλεπίδρασης των κρατών.



ΣΧΗΜΑ 1.2 Το «μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου» της παγκόσμιας πολιτικής

Το «μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου» έχει δύο κύριες συνέπειες. Πρώτον, προκρίνει τον σαφή διαχωρισμό μεταξύ, αφενός, της *εγχώριας* πολιτικής, η οποία ασχολείται με το ρόλο του κράτους στη διατήρηση της τάξης και τη δημιουργία ενός ρυθμιστικού πλαισίου εντός των συνόρων του, και αφετέρου, της *διεθνούς* πολιτικής, που επικεντρώνεται στις διακρατικές σχέσεις. Υπό αυτή την έννοια, η κυριαρχία αποτελεί το σκληρό κέλυφος της μπάλας του μπιλιάρδου, που διαχωρίζει το «εξωτερικό» από το «εσωτερικό». Με λίγα λόγια, τα σύνορα έχουν μεγάλη σημασία. Δεύτερον, υπαινίσσεται ότι οι δομές σύγκρουσης και συνεργασίας εντός του διεθνούς συστήματος καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από την κατανομή της ισχύος μεταξύ των κρατών. Συνεπώς, αν και οι κρατοκεντρικοί αναλυτές αποδέχονται την τυπική και νομική ισότητα των κρατών, καθώς καθένα από αυτά συνιστά κυρίαρχη οντότητα, αναγνωρίζουν, επίσης, ότι κάποια κράτη είναι πιο ισχυρά από άλλα, με τα ισχυρά κράτη να επεμβαίνουν ορισμένες φορές στα εσωτερικά ζητήματα των αδύναμων κρατών. Στην ουσία, δεν είναι όλες οι μπάλες του μπιλιάρδου ισομεγέθεις. Για το λόγο αυτό, η μελέτη της διεθνούς πολιτικής έχει παραδοσιακά επικεντρωθεί στα συμφέροντα και τη συμπεριφορά των αποκαλούμενων «μεγάλων δυνάμεων».

Ωστόσο, το «μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου» έχει αμφισβητηθεί έντονα ως αποτέλεσμα των πρόσφατων τάσεων και εξελίξεων στο παγκόσμιο σύστημα. Δύο από αυτές τις τάσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Η πρώτη τάση αφορά την ανάπτυξη των διασυνοριακών, ή **διεθνικών** (transnational), ροών και ανταλλαγών (μετακινήσεις ατόμων αγαθών, χρημάτων, πληροφοριών και ιδεών). Με άλλα λόγια, τα κρατικά σύνορα έχουν γίνει σιγά σιγά πιο «πορώδη», με αποτέλεσμα η συμβατική διχοτόμηση ανάμεσα στο εγχώριο και το διεθνές, ή το «εσωτερικό» και το «εξωτερικό», να καθίσταται ολοένα και λιγότερο σημαντική. Αυτή η τάση έχει ταυτιστεί με την παγκοσμιοποίηση, όπως αναλύεται και στο επόμενο κεφάλαιο. Η δεύτερη τάση, που συνδέεται με την πρώτη, αφορά την αυξημένη αλληλεξάρτηση (βλ. σελ. 45) και διασύνδεση που παρατηρούνται όλο και περισσότερο στις διακρατικές σχέσεις. Οι πολιτικές για την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία, η αντιμετώπιση της υπερθέρμανσης του πλανήτη, της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής και των πανδημιών, δεν μπορούν να υλοποιηθούν από κανένα κράτος μονομερώς, ανεξάρτητα από το πόσο ισχυρό μπο-

.....

Διπλωματία: Η διαδικασία διαπραγμάτευσης και επικοινωνίας ανάμεσα στα κράτη που έχει στόχο την επίλυση των συγκρούσεων χωρίς τη χρήση βίας· συνιστά εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής.

Διεθνικός: Ρύθμιση όσον αφορά γεγονότα, άτομα, ομάδες και οργανώσεις με την οποία λαμβάνονται ελάχιστα ή δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη οι εθνικές κυβερνήσεις και τα κρατικά σύνορα· ο όρος «διεθνικός» είναι διακριτός, από τους όρους «διεθνής» και «πολυεθνικός».

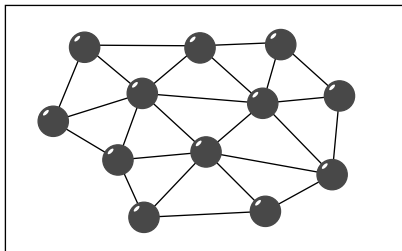
.....

ΕΝΝΟΙΑ

Μεγάλη δύναμη

Μεγάλη δύναμη θεωρείται ένα κράτος που κατατάσσεται ανάμεσα στα πιο ισχυρά κράτη σε ένα ιεραρχικό διακρατικό σύστημα. Τα κριτήρια που ορίζουν ένα κράτος ως μεγάλη δύναμη είναι αμφιλεγόμενα, ωστόσο τέσσερα φαίνεται να χαίρουν γενικής αποδοχής. Μια μεγάλη δύναμη: 1) κατατάσσεται ανάμεσα στα πιο ισχυρά στρατιωτικά κράτη, που έχουν την ικανότητα να εξασφαλίζουν τη δική τους ασφάλεια και, πιθανόν, να επηρεάζουν άλλες δυνάμεις, 2) είναι οικονομικά εύρωστη, αν και (όπως αποδεικνύει το παράδειγμα της Ιαπωνίας) αυτό αποτελεί αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για να ανακηρυχθεί ένα κράτος σε αυτήν τη θέση, 3) έχει παγκόσμιες, όχι μόνο περιφερειακές, σφαίρες συμφερόντων, 4) υιοθετεί «προχωρημένη» εξωτερική πολιτική και ασκεί πραγματική, όχι μόνο δυνητική, επιρροή στις διεθνείς υποθέσεις.

ρεί να είναι. Υπό αυτές τις συνθήκες, τα κράτη είναι αναγκασμένα να συνεργάζονται στηριζόμενα σε συλλογικές προσπάθειες και ενέργειες. Για τους Keohane και Nye (1977), αυτό το δίκτυο των σχέσεων έχει δημιουργήσει μια κατάσταση «περίπλοκης αλληλεξάρτησης», στην οποία η αύξηση του εμπορίου και των οικονομικών σχέσεων αναγκάζει τα κράτη να συνεργάζονται και να ενοποιούν τις πολιτικές τους. Αυτή η κατάσταση εκφράζεται στο αποκαλούμενο «μοντέλο του ιστού της αράχνης» της παγκόσμιας πολιτικής (Σχήμα 1.3). Ωστόσο, σαφείς είναι οι περιορισμοί σε αυτήν τη θεώρηση. Πρώτον, υπάρχουν περιοχές του κόσμου, όπως η Μέση Ανατολή, στις οποίες τα κράτη παραμένουν εμφανώς εμπλεκόμενα σε στρατιωτική-στρατηγική σύγκρουση. Αυτό καταδεικνύει ότι το «μοντέλο της μπάλας του μπιλιάρδου» δεν είναι εντελώς ανακριβές και τα επίπεδα αλληλεξάρτησης ποικίλλουν σημαντικά ανά περιοχή. Επιπλέον, η αλληλεξάρτηση δεν ταυτίζεται πάντα με την ειρήνη, τη συνεργασία και την ενοποίηση. Σε μερικές περιπτώσεις, η αλληλεξάρτηση είναι ασύμμετρη, και όχι συμμετρική, και μπορεί να οδηγήσει σε επικυριαρχία και σύγκρουση, και όχι σε ειρήνη και αρμονία.



ΣΧΗΜΑ 1.3 Το «μοντέλο του ιστού της αράχνης» της παγκόσμιας πολιτικής